

5. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
6. Gardiner A. H. The theory of proper names: A Controversial Essay / A. H. Gardiner. – 2-nd ed. – London: Oxford University Press, 1954. – 76 p.
7. Lucy Maud Montgomery / 'Anne Of Green Gables', 1908. – 308 p.
8. Nord Ch. Proper Names in Translation for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point / Ch. Nord // Meta: Translation's Journal. – 1997. – № 48(1-2). – P. 182-194.

Швидкова Т.А.

викладач,

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

НАЗВИ ЧОЛОВІЧИХ РОСЛИН КОНОПЕЛЬ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Центральне місце у ткацькій термінології посідають назви сировини, зокрема лексеми *льон* та *коноплі*. *Коноплі* – однорічна дводомна прядивна рослина, в якій одностатеві чоловічі (тичинкові) і жіночі (маточкові) квітки розташовані на різних особинах. Чоловічі стебла (*плоскінь*) досягають на 30-40 днів раніше, ніж жіночі, і дають волокно найвищої якості [24, с. 287]. Розглянемо назви чоловічих особин конопель в українській мові.

Поняття «чоловічі рослини конопель» у сучасній українській мові передається літ. назвою *плоскінь* та діал. – *поскінь*. Функціонування двох форм слова ускладнює питання про етимологію. Іменник *плоскінь* виводять із псл. **ploskōnъ*, що, можливо, є результатом видозміни деетимологізованої назви *poskōnъ*, зближеної з основою *ploskъ* «плоский» [10, IV, с. 453]. Більш давня форма *поскінь* (псл. *poskōnъ*, **paskōnъ*) загальноприйнятої етимології не має [10, IV, с. 535].

Перші фіксації форми *поскінь* (фон. в. *посконь*, *поскань*) представлені на східнослов'янському мовному тлі, починаючи з XVI ст., зокрема у давніх пам'ятках російської мови: Старого доходу шло... 5 горстей *поскони* (Переписная оброчная книга Вотской пятины, 1500 г.); А льну и *поскони* безъ нашего указу купити имъ не велѣлъ... (Строгановские грамоты XVI–XVII вв., 1570 г.) [18, вип. 17, с. 169].

У староукраїнських текстах (з 30-х рр. XVIII ст.) з'являється слово *плоскінь* (фон. вар. *плосконь*, *плоскѣнь*, *плоскунь*): ...*плоскунѣ* конопел копѣ 7 (Дневник генерального подскарбья Якова Марковича, 1737 р.) [9, с. 164]. Фіксуються фонетичні варіанти прикметника, похідного від *плоскінь* «чоловічі рослини конопель; полотно з них»: мотков *плоскѣнни* (*x*) два (Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України, 1756 р.) [8, с. 340]; *плоскунна* сорочка: Дай менѣ, милый, крамную сорочку. Дежъ тобі, мила, крамнини шукати? Будешъ, миленька, въ *плоскунней* лежати (Пѣсн.) (1861 р.) [12, с. 374]

У лексикографічних працях ХІХ – поч. ХХ ст. назви чоловічих стебел конопель *плóскінь* / *пóскінь*, а також похідні від них прикметники *плоскі́нний* / *поскі́нний* реєструються паралельно [17, с. 190, 204; 11, II, с. 660, 714; 7, III, с. 197, 361].

У сучасній українській літературній мові закріпилося лише слово *плóскінь* (прикм. дериват – *плоскі́нний*) «чоловічі рослини конопель, а також волокно з них»: А дівчина При самій дорозі Недалеко коло мене *Плоскінь* вибирала, Та й почула, що я плачу (Т. Шевченко) [21, VI, с. 592].

Назва «чоловічих стебел конопель, з яких отримують більш ніжне і тонке волокно», *плóскінь* значного поширення набула і в народнорозмовній мові (Полт., Терноп., Поділ.) [1, с. 76; 3, с. 36; 5, с. 22]. Нерідко зустрічаються фонетичні варіанти: *плóскóнь* (Слобож.) [16, с. 51], *плóскуні* (тільки мн.) (Поліс.) [13, с. 163], *плóскіль* (заміна л<н) (Одещ.) [22, с. 98], *плóскір* (р<н), *плóскуть* (т<н) (Правоб. Поліс.) [14, с. 81]. Виявлені в українських говірках такі консонантні заміни є наслідком чергувань чи односторонніх заступлень [6, с. 62]. Пор. білор. діал. *пласкóньне* «плоскінь», *пласкóнны* «плоскі́нний»: Іс *пласкóньня* наткала пасьцелак (В. Старына) [23, с. 218].

Лексична одиниця *пóскінь* «тс. « збереглася в діалектному мовленні української мови: *поскі́нь* (зміна нагол.), *поскі́нки* (суф. -к-) (Бойк., Лемк.) [15, II, с. 120; 4, с. 451]. Пор. рос. літ. *пóсконь* «чоловічі особини конопель, волокно з них»: Днем бабы и девки... поливают капусту, выбирают *посконь* из конопли (А. И. Эртель «Гарденины, их дворня, приверженцы и враги») [19, вип. 10, с. 1476-1477]; діал. *пóсконь*, *поскóн* «тс. «, суф. утвор. – *поскóнища*, *поскóнніца* «місце, де розстилають посконь», *поскóнка* «домоткане полотно», *поскóнный* «зроблений із посконі, із поскі́нного полотна» [20, вип. 30, с. 166-167].

Синонімічним відповідником літературного *плóскінь* є діалектна назва *замáшка* – «плоскінь, переважно вимочена», – похідне утворення від *махати*; назва зумовлена тим, що вибираючи плоскінь з конопель, навмисне махають стеблами в повітрі, щоб пилок розлітався навкруги для запліднення [10, II, с. 230]. М. Безкишкіна робить припущення, що селяни, вибираючи *замашки*, залишають поза увагою такий процес, як запліднення конопель, і спеціально не розмахують ними для цього. На її думку, назва походить від способу збирання чоловічої особини конопель, адже при цьому доводиться замахуватися рукою так, щоб з-поміж багатьох стебел матірки захопити лише рослини *плосконі* (*замашок*) [2, с. 54-55].

Українська лексикографія документує досліджуване слово, починаючи з к. ХІХ ст.: *замáшка*, *замáшки* мн. «плоскінь (коноплі)», [17, с. 82; 11, I, с. 255].

На сучасному етапі розвитку української мови назва чоловічих рослин конопель – *замашка* – презентує її периферію, функціонуючи лише в діалектному мовленні: *замáшка* (*и*) (Сумщ.) [2, с. 54], *замáшка* (*і*) (Поліс.) [13, с. 78].

Пор. рос. літ. *замáшка* «плоскінь» [19, вип. 4, с. 644-645]; діал. *замáшка* (*и*) «чоловічі особини конопель», «плоскі́нна пряжа, полотно», *замáшечка*

(зменш.-пестл.), *замашніна* «груба тканина із замашки», *замашниця* «жінка, яка привезла замашки» [20, вип. 10, с. 237].

Отже, найдавніші праслов'янські назви чоловічих рослин конопель пройшли тривалий шлях розвитку і продовжують функціонувати в сучасній українській мові.

Список використаних джерел:

1. Ващенко В. С. Словник полтавських говорів: Діалектологічний словник / В. С. Ващенко. – Вип. 1. – Харків: Вид-во Харк. університету, 1960. – 107 с.
2. Безкишкіна М. Т. Лексика та фразеологія коноплярства, прядіння і ткацтва українських говорів північно-східних районів Сумської області: дис. канд. філ. наук: 10.02.01 / М. Т. Безкишкіна. – Полтава, 1964. – 341 с.
3. Венжинович Н. Ф. Лексика народних промыслов (ткацтво) говорів Тернопільщини: дис. канд. філ. наук: 10.02.01 / Венжинович Н. Ф. – Ужгород, 1998. – 244 с.
4. Верхратський І. Про говір галицьких лемків / І. Верхратський // Збірник філологічної секції Наукового тов. ім. Шевченка: Т. 5. – Львів, 1902. – 489 с.
5. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: Матеріали до Лексичного атласу української мови / І. В. Гороф'янюк; [відп. ред. П. Ю. Гриценко]. – Вінниця: ПП Балук І. Б., 2012. – 304 с.
6. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики / П. Ю. Гриценко. – К.: Наукова думка, 1990. – 271 с.
7. Грінченко Б. Д. Словарь української мови [репр. вид.] / Б. Д. Грінченко; [у 4 т.] / Інститут української мови НАНУ. – К.: Лексикон, 1996.
8. Ділова і народно-розмовна мова XVIII ст. Матеріали сотенних канцелярій і ратуш Лівобережної України: збірка / [підгот., передмова В. А. Передрієнко]; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР. – Київ: Наукова думка, 1976. – 416 с.
9. Дневник генерального подскарбья Якова Марковича (1717-1734) / [под ред. Ал. Лазаревського]. – К., 1893-1897. – Ч. 1-3; Дневник Якова Марковича (1735-1740) / [вид. В. Модзалевський]. – Київ, Львів, 1913. – Ч. 4 – 5. – 385 с.
10. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К.: Наукова думка, 1982-2012.
11. Желехівський Є. Малорусько-німецький словар: у 2 т. / Є. Желехівський, С. Недільський. – Львів, 1886.
12. Закревский Н. В. Старосветский бандуриста: Словарь малороссийских идиомов: кн. III. / Н. В. Закревский. – Москва, 1861. – С. 247-628.
13. Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К.: Наукова думка, 1974. – 260 с.
14. Никончук М. В. Сільськогосподарська лексика Правобережного Полісся / М. В. Никончук. – К.: Наукова думка, 1985. – 312 с.
15. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984.
16. Сердега Р. Л. Лексика традиційного господарювання в говорах Центральної Слобожанщини (Харківщини): Дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2004. – 266 с.
17. Словарь живого, народного, письменного и актового языка русских южан Российской и Австро-Венгерской империи / [составил Фортунат Пискунов]. – К.: Типография Е. Я. Федорова, 1882. – 304 с.
18. Словарь русского языка XI-XVII вв.: вып. 1-27. – М.: Наука, 1975-2006.
19. Словарь современного русского литературного языка: в 17 т. / [гл. ред. Ф. П. Филин]. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1950-1965.

20. Словарь русских народных говоров: вып. 1-43. – М.-Л.: Наука, 1965-2010.
21. Словник української мови: у 11 т. / [гол. ред. І. К. Білодід]. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
22. Терешко Л. С. Термінологія прядіння в українських говірках Одещини / Л. С. Терешко // Українська діалектологія і ономастика: [збірник статей]. – К.: Наукова думка, 1964. – С. 95-107.
23. Шатэрнік М. В. Краёвы слоўнік Червеншчыны / М. В. Шатэрнік. – Мэнск, 1929. – 317 с.
24. Шевченко Є. І. Українська народна тканина: словник народної термінології / Є. І. Шевченко. – К.: Артанія, 1999. – 412 с.